

## Régiek mai szemmel.

### VI. Kazinczy.

A magyar reformkorszakot, Széchenyi, Deák, Eötvös reális megvalósulást teremtő korszakát el sem lehet képzelni Kazinczy nemzetnevelő munkája nélkül. Kazinczy összetett lelkű ember a szó legtermékenyebb értelmében. Költő, tudós, agitátor, iskolaszervező, műfordító, kinek sokoldalúsága a nemzetnevelés minden munkát egyesítő vágyában találkozik.

Az irodalom művelésére s ennek útján a nemzeti szellem megteremtésére predesztinált lélek. Már kisgyermek korában irtózik mindentől, ami elavult, sablonos. Titkon feljegyezgeti magának az atyjától hallott anekdotákat. Primitív lelkű tanítója felfedezi e gyermeki írásokat s mint bűnjeleket viszi az apához. De atyjának „*több esze volt, mint a praeceptornak*“ jegyzi meg Kazinczy a *Pályám* emlékeztetőben s írásra, fordításra buzdítja kis fiát s azzal biztatja, hogy nyomtatásban fogja megjelentetni műveit. Mint korának többi diákjai, ő is a latin és görög kultúra művein nevelkedik. Német könyveket is olvas, de az idegen költői alkotások nála mindég a magyar irodalmi munka és szellem ápolására adnak ösztönzést. Elhivatásának tudata nála elsődleges lelki élmény: „Fel-felsikolt örömében“, mikor Báróczy fordításában kezébe kerülnek Marmontel Erkölcsi meséi. Készséggel lép tanügyi pályára s vállalja az állami iskolák felügyeletét, bár ez nem volt akkor népszerű foglalkozás. Mégis elvállalta, mert úgy érezte, hogy erről a helyről az egész nemzetet művelheti. Tisztében nem az volt az érdeme, hogy 200 új iskolát állíttatott fel, hanem az, hogy irodalmi terveivel megismertette a tanítókat, tanárokat, papokat, akikkel hivatalos útján összekeverült. Az érdemes embereket egymással is megismertette, levélben is buzdította őket. Írói központokat teremt, feladatokat tűz ki, szerepeket ad kinek-kinek tehetségéhez, hajlamához mérten. Harcol a magyar színészetért, harcol a cenzura ellen, harcol a vallásszabadságért, folyóiratokat sürget és alapít, finomabb érzelmességet visz a magyar költészetbe, megteremti a magyar kritikát és programmszerű feladatnak ismeri fel a magyar nyelvújítást. Faludi, Szabó Dávid, Bessenyei már megkezdték e munkát, de Kazinczy látta meg először egész összefüggésében a magyar nyelv fejlesztésének a társadalom fejlődésére is kiható problémakörét. „Nem lehet ott az ideákat tisztogatni, hol a nyelv az ideákat össze-zavarja“ írja sokat mondóan Kazinczy.

A 18.-ik század végén az anyanyelvért folytatott harcok már a politikai élet központjába kerülnek, Kazinczy a kultúra frontján indítja meg ugyanezt a küzdelmet. Hogyan gondolkozik e kérdésben, azt világosan megmutatta a *Tübingai pályázatra* írt dolgozatában. Az Allgemeine Zeitung 1808. III. 10.-iki sz.-ban egy „magyar hazafi“ 100 arany pályadíjat ígér annak, ki megfelel a kérdésre: *lehetséges-e, tanácsos-e Magyarországon s a vele összekapcsolt tartományokban a magyar nyelvet hivatalbéli nyelvvé tenni a köztisztviselőkben, az igazságszolgáltatásban és tanításban?* Nem titok, hogy a bécsi rendőrség lappangott a „magyar hazafi“ álarca alatt, a pályadíjjal olyan pályázatokat akarván

lépre csalogatni, akiknek írásából érveket lehetne kovácsolni a magyar nyelv politikai védelmezői ellen. Kazinczy szabadon és szolgai félénkség nélkül írta meg pályázatát. Alapgondolata, hogy a hazaszeretet egyike a természet legszentebb érzéseinek s hogy ennek legerősebb kapcsa a hazai nyelv még azoknál is, kiknek nemzetük különböző részekre szaggattatott.

*„És mégis eleink, legalább Kálmán ideje óta nem a honi, hanem oly idegen nyelven iratták törvényeinket, mely még Európában is annyi volt, mint csaknem egészen ismeretlen — e részben nem hasonlatlanok Caligulához, ki magas oszlopokra függeszteté rendeléseit, honnan azokat senki nem olvashatta“.*

A bécsi rendőrség, ha naivul is, tudta, miért akar gátat vetni a magyar nyelv érvényesülésének. Kazinczy viszont tudatosan látta, hogy az általános műveltség: a humanizmus, a művészet, a társadalmi jólét következik az anyanyelv gondos kiműveléséből. *Orthologus és Neologus*ban látjuk, hogy a közönséges nyelvet azért akarja a könyvek, az irodalom nyelvivé változtatni, hogy az új ideákhoz alkalmas legyen. Az orthologusok unitást akarnak, Kazinczy a fogalmak finom megkülönböztetését. Az orthologusokat és neologusokat egyformán hevíti a hazaszeretet, de míg az előbbiek az elkorcsosodástól féltik a nyelvet, az utóbbiak éppen az újítás által akarják azt erőteljesebbé tenni. *„Egyedül a kihalt nép nyelve nem változik többé, az élő népek nyelve minden nyomon változik... A nemzet hanyatlásával a nyelv is hanyatlik, vagy megíjodván a nyelv, ő is megíjul s újjászületése szép pályáját újra kezdi...“* Ezek a párhuzamok elárulják, hogy Kazinczy az egész magyar fejlődés szempontjából nézi a kultúra nyelvi jelenségeit. Amit Kazinczy a magyar nyelv alakulásáról mond, az mindég több holmi rideg nyelv-szabálynál, az már magának a szellemnek a törvénye s magának az újjáéledő magyarságnak lelki feltétele. Nem forma s még csak nem is szimbólum a nyelv Kazinczynál, de maga az élő szellem, maga a halhatatlan tűz, melyet nem szabad kialudni hagyni, melyet ápolni kell nemcsak nemzeti büszkeségből, nemcsak a közel jövőért, de a messze jövőért is, hogy a történelem minden eshetőségei között ez legyen az erőforrásunk s ha kell megmentőnk is. A magyar nyelv *„méló, hogy ha bennünket a halhatatlanok végzése valaha egy idegen győző járma alá hajtana is, azt ez a győző, ha nem barbarus, védelembe vegye, fenn-tartsa, virágzásra juttassa; s mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk; ha ily szép s a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a miénk. Vizsgáljuk, mely szerek által gyarapodhatik, elmélkedjünk, tanuljunk e tekintetben, mit csináltak mások s mi használj nekünk. A maradék tanúja lesz tetteinknek s rettegjük ítéletét!“*

Ime, mennyire megérezte Kazinczy, hogy egy kis nemzet csak úgy állhat meg a népek tengerében, ha szabadon és bátran kifejti minden egyéni értékeit!

A Martinovics-féle összeesküvésnek — a forradalmi káté lemásolása miatt — Kazinczy is áldozata lesz. Tanulással s hivatására való készüléssel tölti rabsága éveit. Kiszabadulása után továbbra is vezére lesz az irodalmi életnek. Kis János, Virág, Csokonai hozzá fordulnak

irányításért; megismerkedik a Kisfaludyakkal, Berzsenyivel. Levelezik velük és munkára ösztönzi őket. Ír, dolgozik, buzdít és készül a halhatatlanságra. De itt nem csupán egyéni hiúságra kell gondolni, mert neki a mások halhatatlansága is lelki ügye:

*„Nagyítva látni mások érdemét*

*A tévedésnek egyik szép neme“*

írja egyik költői Epistolájában s ezzel legjobban saját lelkületét jellemzi, mely őszinte odaadással leborul a felfedezett új költők, az új „istenfiak“ nagysága előtt. Ez a leborulás azonban nem jelenti a kritikai érzék elaltatását, hanem csupán a felcsillanó tehetség őszinte, maradéktalan elismerését. Az irodalmi nevelés örök példáit adta gúnyos, vágó, a szegyet mindég fején találó epigrammaiban.

*„Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted*

*Szánts és vess s hagyjad másnak az áldozatot.“*

Az írói érdemet ma sem lehetne művészből módon meghatározni:

*„Szólj s ki vagy — elmondom. Ne tovább! Ismerlek egészen*

*Nékem üres fecsegőt fest az üres fecsegés*

*Íz, szín, tűz vagyon a borban ha hegyaljai termés*

*Íz, szín, tűz vagyon a versben, ha mesteri mív.“*

A nyelvújítás arany középútját mesteri módon jellemzi:

*„Az új miért jobb, mint a régi?*

*S a régi mért jobb, mint az új?*

*A rossz, bár régi, rossz marad:*

*Az új, ha új is, jó ha jó*

*Világos és csodálkozol...“*

Az ízléstelen verselőket kímélet nélkül ostromozza:

*„Te cifra szókkal élsz s poéta nem vagy*

*Képben bujkálgodol s poéta nem vagy*

*Ömölnek rendeid s poéta nem vagy*

*Phoebust kiáltozol s poéta nem vagy...“*

Hogy a szelídlelkű Kazinczy mily szigorú komolysággal mérte a költői értéket, arról ez a gyilkos értelmű szatíra tanuskodik:

*„Bántani mást vadság s más a lélektelen író?*

*Azt hozzád s hozzám nem köti semmi kötél*

*Csipd, döfd, rugd valahol kapod a gaz latrot! Az ilyet*

*Ütni, csigázni s agyonverni nevetve szabad.“*

A jól megformált szavak jól tisztázott fogalmakat, az eszményi elgondolás mindég valami realitást készít elő Kazinczy munkájában. Érdeklí őt az egész magyar élet, minden jelenség, ami van s minden, ami ezután lehetséges. Itthon és erdélyi utazása alatt móhon szívja magába a benyomásokat és úgy érzi, hogy Erdély nincs annyira elromolva, mint Magyarország, ott az emberek egyetértőbbek, mind rokonok, mind ismerik egymást s a művelődésre is nagyobb az érzékük:

*„Némely házak férfi és leánygyermekai fordítgatnak nevelőiknek és szülőiknek felvigyázásuk alatt s atyáikat nem tartoztatja fonák szégyelés a gyermeki próbát sajtó alá eresztetni... S az erdélyiek úgy hitték: még mindég van valamely hiánya nevelésüknek, ha gyermekeiket külföldre ki nem küldik, amit mi igen kis számban cselekvénk, Az erd-*

lyiek így, ha nem tanultak is, láttak, hallottak, könyveket hoztak haza olykor rezeket, metszett köveket fitogtatásul talán magukra nézve, de másoknak nagy hasznára.“ (Erdélyi levelek.)

Egy forrongó korszak minden vágya, minden életakarata benne van Kazinczy műveiben egyéni módon kifejezve, de mindég a magyarság kollektív érdekeire gondolva, sőt azoktól meghatározva. Versei, epigrammái, élő szavai, útleírásai, fáradsággal megtett utazásai fáradhatatlanul írt levelei mind a nemzetnevelés szolgálatában állanak. Leveleinek egyik összegyűjtője, Kazinczy Gábor, joggal mondja: „*Általa, körül, vele alakul minden, mi magában nem hordá az enyészet magvait.*“ Körülötte alakul meg Kazinczy szent köre Kisfaludy Károllyal, Vörösmartyval, Toldy Ferencsel, Bajzával stb. „*Nincs hazámban — írja Kazinczynak Kisfaludy Károly 1820-ban — kit nyugodtabb szívvel mernék magam felett bírónak meghívni, mint Tekintetes Urat*“ — és bizalommal nyújtja át neki áldozata zsengéit. „*Te ifjú vagy — válaszolja neki Kazinczy — az út terhes: de egy kedvező Isten segítségével megfuthatod. Menj teljes elszándással neki s nehézség el ne lankásszon, a haszontalan taps el ne szédítsen.*“

Írókat, kritikusokat, irodalomtörténészeket nevel a magyarság számára. A „makacs elborulású“ Kölcseyvel nem igen tud rokonszenvezni, de tehetségét minden alkalommal elismeri. Annál melegebb viszonyba kerül Vörösmartyval. Vörösmarty nagyon jól tudja, hogy Kazinczy azon kevesek közt van, akik utat nyitottak a mostani kornak a szabadabb *menetelre*. Kazinczy viszont sokat vár Vörösmartytól, aki *nem félig érett művet* adott a magyar irodalomnak. Bajza „lobogva hajló szívét“ nyíltan felnyitja Kazinczy előtt.

Az öregedő Kazinczynak Emil nevű fia Patakon tanul. Házi tanítója neheztel a fiúra, amiért ez Pataki nevű inasával tart, megosztja vele falatját, stb. Jellemző Kazinczy humánus és szociális érzékére, hogyan gondolkozik erről az esetről: „Lehetetlen, hogy Emil fel ne érje, hogy 67 esztendő s atyja, aki a jófejű gyermekeket gyönyörködve csókolja össze, ha szűrben jár is, úgy ellenezze a Pataki Jánossal való találkozást, mint mások. „*Ez a Pataki egykor csillag lehet a hazában: az iskolában máris az.*“

Levelezésének nagy mennyisége, súlya és ihletett tónusa pompás arcképet ad a nemzetnevelő Kazinczyról. Megnevelte a nemzetet az irodalmi megértésre s egy olyan szellemiségre, melyben dicsőség volt alkotni és dicsőség volt egymást segíteni. Minden számottevő író Kazinczy közvetlen tanítványa volt. Kazinczy nagyszerű működését a külföld is megismerte. Verseit 1830-ban angolra fordítják. Ekkor írja Bajzának érthető büszkeséggel: „*Mi szép az, hogy nemzetünk nem natio incognita többé, mint honunk nem terra incognita.*“

Kazinczy átfogó elme volt s olyan ideálista, aki a realitást készíti elő. Milyen jellemző Berzeviczy Gergelyhez írt epigrammája:

„*Neked legfőbb kincs a kereskedés,  
A nyelv nekem s a nemzet bélyege.  
Ez egyben összeférhetetlenek  
Egy szív különben és egy gondolat*“

*Egy lélek egy fej nem rossz magzati  
S a jót segíni nem méltatlanok..."*

Berzeviczyben volt valami II. József egyoldalú racionalizmusából. Azt hitte, hogy a nyelv *csak* eszköz. Kazinczy jól ismerte Berzeviczy műveit és álmait, de meg volt róla győződve, hogy csak a jól megformált szavak és jól meghatározott fogalmak valósíthatják meg a nagy álmokat. Kazinczy jobban megértette, hogy *csak az emberi elme készíthet elő minden szépet s ennek alapja az anyanyelv pallérozása*. E kérdésben Berzeviczy realizmusa volt ideális és Kazinczy idealizmusa volt igazán reális.

Kemény Gábor.

## Hogyan neveljük a tanuló fiatalságot gyakorlati pályákra?

*Bevezetés.* Napjaink egyik időszerű és jelentős problémája, hogy az ifjúságot az eddiginél jóval nagyobb mértékben tereljük gyakorlati pályákra. Ezzel kapcsolatban az iskolának kétféle feladatot kell megoldania. Rá kell venni a fiatalságot, hogy minél többen válasszák az iparos, kereskedői stb. pályákat. Ez a feladat a tulajdonképeni „gazdasági pályára terelés”. A másik feladat: olyan nevelést adni a fiatalságnak, hogy a gazdasági pályán megállja a helyét.

A *gyakorlati pályára buzdításnak* regebben, sajnos, majdnem egyedüli eszköze a „szelekció” (buktatás) volt. Jól ismerjük azt a régi fenygetést: „Ha nem tanulsz, inasnak adlak.” Ez a helytelen kiválasztás azonban nem vált be. Nem azokat tereli gazdasági pályára, akiknek ezekhez kedvük vagy tehetségük van. A gyakorlati életpályákra terelésnek egyetlen helyes útja pedig éppen ennek a hajlandóságnak erősítése, kifejlesztése. E pályára legeredményesebben a kereskedői élet nemes küzdelmeinek magasztalásával, vagy a szorgalmas és találékony iparos dicséretével, egyszóval ezeknek a pályáknak megkedveltetésével buzdíthatjuk az ifjúságot. Szívesebben végzi a munkáját az az iparos, aki saját kedvéből választotta pályáját, mint akit úgy szorítottak rá. A megkedveltetéshez nem elég az anyagi előnyöket hangoztatni (bár erre is feltétlenül szükség van), hanem számba vesszük az ifjúságnak hősie, küzdelemre és nagy tettek elvégzésére vágyó hajlamát is. Nem csak azt mondjuk pl.: „Már fiatal korodban pénzt keresel”, hanem azt is hozzátesszük: „A magad embere leszel, nem szorulsz szüleid támogatására, sőt, ha kell, még te segítheted őket.” A fiúkra még jobban hatunk, ha a kereskedői pálya eredményes küzdelmeit és nemzetgazdasági jelentőségét tárjuk fel előtte. Igen hasznos volna, ha a magyar olvasókönyvbe nagy számban vennének fel ilyen olvasmányokat. Földrajz órán egyes vidékek kereskedelmi jelentőségét tárgyaljuk, növénytan és állattan órán kitérünk pl. a vetésre, gyümölcsstermesztésre és az állattenyésztésre. Egy-két kémia vagy fizika órát rászánunk, hogy valamely gyártási eljárással részletesen megismertessük a tanítványokat, vagy gyárat látogatunk. Számtan órán pedig megmutatjuk, hogyan végzi a kereskedő